

Handó Péter

Nyelvi szaltók Heidegger nyomán

A hatalom már az ifjú korában művészi ambíciókat melengető Hitler (1889–1945) kezében összpontosult, amikor a nemzetiszocializmus eszméjének szolgáltatókat tevő Heidegger (1889–1976) 1936-ban, a freiburgi egyetemen, a műalkotás eredetéről szóló kurzusba kezdett, melynek anyaga – a náci bűnök számontartása végett – nyomtatása megjelenéséig (1950) csak leiratok és összefoglalások formájában, nagy népszerűségnek örvendő terjedt. Témamegközelítése filozófiai szenzációnak számított, mivel újdonságokat mutató fogalmisággal, a tudományos berkeken belül elfogadottól eltérő gondolkodásmód körvonalazásával élt. Különös szellemi körútjai során a művészetet bevonta az ember történeti önmegértésének hermeneutikai alapvetésébe. Véleménye szerint a műalkotásban a világ teremtettsége tárul fel; a létező anyagba lehelten kilép az elrejtetlenségbe, ahol a lét igazsága közvetítődik. „A műben az igazság története működik” (Fehér 1984: 159.). „A művészet az igazság működésbe állítása” (Fehér 1984: 160.). Ez azonban a nyelv szolgáltatásai nélkül elképzelhetetlen.

Heidegger munkássága az úton lévő jelenvalólétének nemes filozófiája; mint a Nietzsche által europizált 'örök visszatérés'-gondolat manifesztációja rója a maga – szándékoltan befejezhetetlen – köreit. Kerüli a linearitást, a végleteket. Felvet és elvet. Új és új lehetőségeket vesz számba. Rákérdez, cáfol és félretesz. Később – más perspektíva felől közelítve – visszatér újragyúrni a szellem háziipari termékeit. Meglehet, tudattalanján keresztül önnön kreatúrája, a teljesség rettegése hatja át mondatait. Az a félelem, ami – a *Lét és idő* című problémaboncolásában, az emberi életre lebontva s egésszé válásában megragadva – abból táplálkozik, hogy a mű befejezése csak a halálban realizálódhat-e, érheti-e el maximális komplexitását.

Szöszövevényeivel önnön megsemmisülése elkerülése érdekében egyre magasabbra tört az értelmezhetőség spirálisán. Egymást követő és egymásra rétegződő lépéseivel szálakat bontott egy-egy új megvalósulási irány számára. Így tett a művészet és az igazság közötti viszony összetett hálózatának körüljárása közben is.

A *dolog* van. Érintetlenségben egzisztál. Reflektálatlan jelenléttel bír, miközben tulajdonságok hordozója, értelmezés- és érzetsokféleség egysége, formával rendelkező anyag. Megszólított névtelen, mely a valamivé válás előtt áll. A *dolog* igazsága a van. Az *eszköz* készül. Célszolgálati pozícióra alakítja az emberi tevékenység. Az anyag formálása az eszközkészítésnél az alkalmasságot szolgálja. Eszközléte alkalmasságában rejlik. Létének teljessége megbízhatóságán nyugszik és igazsága megbízhatóságában nyilatkozik meg. A *mű* a teremtő aktus kulminációjának centrumába összpontosul. Az igazság fölnyitása, manifesztációja. Alkotása közben az igazság megállapíthatósága vezeti az anyagformálást, az ember isten-tartalma nyilatkozik meg. A mű a lét létrehozatala. Lényegének kiemelése, hangsúlyossá tétele. Ebből következően minden mű világot nyit fel és világot támaszt. Ehhez a világhoz azonban – hogy

működjön – hozzá kell tudni féni s hagyni kell tudni hatni. A mű – létre keltéséhez – nyitott embert követel.

A műben egyszerre van jelen a dologszerűség mint alap és legközelebbi valóság, az eszközszerűség mint megformáltság és használhatóság, a műszerűség mint igazságműködés és világkinyilatkoztatás. Ám ez a jelenvalóság csak saját kontextusában, az önmaga által megnyitott területen bír hiteles küldetésessel: az igazság jelenlévővé tételével. Világából való kiragadása, gyűjteményben történő elhelyezése önállóságától fosztja meg s múlttá degradálja. A múltban viszont az igazság múltként van jelen. A múlt idő- és térkövület. A múlt mint magára zárt visszahozhatatlan, az igazság jelenvalóságával szemben felvértezett. A mű, amely küldetésétől hermetikus állapotban leledzik, meddő. Kultúrsteroidokkal táplált világunkban születik ma még küldetéssel bíró s azt gyakorló műalkotás? Vagy a műalkotás küldetése ma már erősen átértékelődött, az igazság lefátyolozására szolgál?

A második világháború küszöbén formálódott Heideggerben az a nézet, hogy „a mű műszerűsége, az eszköz eszközszerűsége, a dolog dologszerűsége csak akkor kerülhet közelebb hozzánk, ha a létező létére gondolunk” (Heidegger 1988: 64–65.). Mivel a létező létének magától érthetősége látszatfogalmakkal él, a magától érthetőségben az igazság korlátolt. A mű éppen ennek a magától érthetőségnek létjogosultságát kérdőjelezi meg azzal, hogy az igazságot feltárja. Az igazság a műalkotásban mint a világgal egyenértékű teremtett világ van jelen. A jelenlét a teremtés jegyében áll. „A művészet az igazság működésbe lépése” (Heidegger 1988: 65.). A működésbe lépés a létező létező létére gondolása. A művészet világgondolás mentén formálódik. Táplálója az elgondolható világ, a létező igazságának előhozhatósága. Vajon a napjaink létét interpretáló művészetben az igazság történik-e még meg? Továbbá: napjaink léte még az igazságban van?

Gyakran mondják: – Igazság? Az csak egy dolog. – Ám az igazság bír-e dologtermészettel? És amennyiben bír, pusztá dolog, magánvaló dolog, megjelenő dolog, anyagi dolog?... Az igazság eldologiasítható-e? A dolog vanságában van-e az igazság jelenvalósága?

Amennyiben a műalkotás alapja dologszerű, s a műalkotásban az igazság jelenlévővé tétele történik, az igazság a műalkotás dologszerűségébe kódolt, s a megismerésnek a dologgal való megegyezése. Ugyanakkor az igazság nem csupán anyag-forma-értelmezés egysége, a létező el nem rejtettsége, hanem a *világ* és a *föld* között folytatott vita el nem rejtettségben, vita előhívta törésvonalban történő újrendezése. E vita centrumában jön létre a létező világlását megvilágító létező: a mű. A mű azonban csakis megőrzői által jut olyan vonatkoztatási rendszerhez, amelyben igazsága megnyilatkozhat. A mű igazsága magánvalóságában, egyedülállóságában van, ám csakis megőrzőjében válik jelenvalóvá. A mű megőrzése annak igazságában való józan benne állás, vita kiváltotta törésbe illeszkedés. Ezért az igazság mindenkor a világlás nyitottságának nyíltságában mutatkozik meg.

A művészet a mű által nyilvánul meg, eredendően a műben van, vagyis „a magát elrendező igazság rögzítése az alakban” (Heidegger 1988: 109.). Ebben az összefüggésben a művészet igazságalapítás: adományozás, megalapozás, kezdet, alkotó megőrzés. Ugyanakkor térhez és időhöz kötött tör-

téneti képződmény, amely megalapozza a történelmet, mintegy költi. Költi az ébresztés és a teremtés egyidejűségében. Ébresztésével az igazságra irányított figyelmet tartja ébren. Teremtésével a történeti világokat mint az igazság alapját alapozza meg. Így válik a művészet a Mindenség fundamentumává.

Heideggeriánus felfogásban a művészet lényege a létező általános lényegével megegyezést mutat, ugyanakkor meg is haladja azt. Bár a művészetben a létező igazsága lép működésbe kivetülésekor, melynek során valami új – mint igaz – jön létre, ez az igazság éppen a létezőhöz kötöttségéből adódóan nem lehet időtlen és időn túli, elvesztette klasszikus egy és oszthatatlan voltát. A művészet tehát a létező jelenvalóléte bizonyosságának bizonyosságában egzisztál, még ha csak sejtéseink vannak afelől, hogy valójában mi is a művészet.

Felhasznált irodalom

Fehér M. István (1984): *Martin Heidegger*, Budapest, Kossuth Kiadó

Heidegger, Martin (1988): *A műalkotás eredete*, Budapest, Európa Kiadó

Írás a *Lezártlan szavak* című kötetből (a Cédrus-pályázat 2009. évi nívódíjasa), amelyet műhelyünk szeptemberben meg is jelentet.

Hívó